

بررسی منظر اجتماعی بافت‌های ناکارآمد شهری (مطالعه موردی: کوی نهضت آباد کلان‌شهر اهواز)

تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۰۴/۱۳

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۹۶/۱۱/۱۲

بهروز شیری (دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، ماهشهر، ایران)

عباس معروف نژاد* (استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، ماهشهر، ایران)

چکیده:

بافت‌های ناکارآمد و قدیمی شهرهای کشور در اغلب موارد هسته‌ی اولیه و اصلی آن شهرها را تشکیل می‌دهند. این بافت‌ها با گذشت زمان و عدم توجه و نگهداری مناسب، دچار فرسودگی و اضمحلال کالبدی و عملکردی شده‌اند. مسائل اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، فیزیکی- کالبدی و زیست محیطی از اعم مشکلات این بافت‌ها است. از این رو، این پژوهش در قالب یک محله‌ی منتخب کلان‌شهر اهواز (محله‌ی نهضت‌آباد منطقه‌ی ۴) فرآیند عملکرد بافت ناکارآمد شهری در چهارچوب رویکرد جامعه‌شناسی با نگاه سامان‌دهی و بازآفرینی شهری را بر اساس شاخص‌های اجتماعی مورد بررسی قرار داده است. جامعه آماری در این تحقیق با استفاده از فرمول کوکران ۳۶۰ نفر محاسبه گردید و پرسشنامه به صورت تصادفی ساده در بین ساکنان محله‌ی نهضت‌آباد توزیع شد. سپس برای تحلیل‌های آماری پرسشنامه‌ها از نرم‌افزار Spss و بر اساس آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده گردید. نتایج تحلیل نشان داد که مؤلفه‌ی توانمندسازی ساکنان و افزایش کیفیت زندگی آنها (عدم میزان رضایت از امنیت اجتماعی محله و عدم میزان رضایت از امکانات محله) به تشدید ناکارآمدی بافت افزوده و بی‌انگیزه شدن ساکنان را در احیاء آن سبب شده است.

واژه‌های کلیدی: بافت ناکارآمد، منظر اجتماعی، محله‌ی نهضت‌آباد، کلان‌شهر اهواز.

---

* نویسنده رابط: Abbas.Maroofofnezhad@gmail.com

۱. مقدمه

شهرها در طول فرآیند رشد خود به مرحله‌ای از رشد می‌رسند که نیاز به تجدید کالبد و نوسازی پیدا می‌کنند و این مرحله از رشد شهری که به آن می‌توان مرحله تکوین بافت‌های فرسوده‌ی شهری اشاره کرد در واقع بخشی از محیط شهری است که قابلیت زندگی در چنین بافت‌هایی از جنبه‌های مختلف اجتماعی، کالبدی، ساختاری و محیطی با شرایط و نیازهای زندگی کنونی مطابقت ندارد و با عنوان بافت‌های فرسوده یا ناکارآمد شهری شناخته می‌شوند. جامعه‌شناسی این بافت‌ها کاملاً متفاوت با سایر محله‌های شهر است؛ زیرا به طبع شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و سایر شاخص‌های دیگر (اقتصادی، فیزیکی، زیست محیطی) نمود چندانی پیدا کرده‌اند. چنین بافت‌هایی که تقریباً در اکثر شهرها وجود دارد نیاز مبرم به برنامه‌ریزی جهت بهبود وضعیت کنونی خود دارند. به‌طور کلی سه نظر مشخص در نقش حکومت در برنامه‌های مسکن وجود دارد. تدارک دولتی، دیدگاه توانمندسازی و دیدگاه عرضه به بازار یا تدارک عوامل واگذاری مسکن به بازار. متأسفانه در سیاست‌های کلی کشور توجه خاصی به بافت‌های ناکارآمد شهری نشده است هرچند که به نقش دولت و مردم در قانون احیاء بافت‌های فرسوده اشاره شده است (در ردیف ۵ بند برنامه‌ی چهارم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور به ترتیب احیای بافت‌های فرسوده و نامناسب شهری و ایمن سازی و مقاوم سازی ساختمان‌ها و شهرها به منظور کاهش خسارات انسانی و اقتصادی ناشی از حوادث غیر مترقبه را مد نظر قرار داده است و زمینه‌ی مناسبی برای تدوین و ارایه‌ی برنامه‌های راهبردی ساماندهی بافت‌های فرسوده‌ی شهری ایجاد نموده است) (فلامکی: ۱۳۸۴، ۳۵). این در حالی است که با رشد شهرنشینی، بافت‌های جدید شهر با شاخص‌های مدرن شکل گرفته و روز به روز به حجم و اهمیت آن افزوده می‌شود. به‌خصوص امروزه با تغییر شیوه‌ی زیستن افراد، حضور عناصر زندگی مدرن و سبک زندگی شهرنشینی، این مسأله اهمیت خود را بیشتر نشان می‌دهد (نیازی، ۲۷: ۱۳۹۵).

در حال حاضر بیش از ۲۵ درصد جمعیت ایران در محدوده بافت‌های ناکارآمد شهری سکونت دارند که این مسأله نشانه اهمیت موضوع برنامه‌ریزی برای این محدوده‌ها است. در این میان بخشی از بافت‌های شهری متأثر از شهرنشینی شتابان دهه‌های اخیر است که بدون توجه به معیارهای شهر سازی و معماری در جهت خلاف واحدهای زیستی پدید آمده و چهره بی‌هویت برای شهرها داشته است. این نوع بافت‌های میانی که عمدتاً در شهرهای بزرگ کشور رخساره یافته‌اند به لحاظ موقعیت استقرار، پیرامون بافت‌های تاریخی ایجاد

شده‌اند. اقداماتی که تا به حال برای این نوع بافت‌ها انجام شده (مداخلات مستقیم دولت و شهرداری‌ها)، عمدتاً به جابه‌جایی جمعیت انجامیده، این در حالی است که تحقق ساماندهی بافت‌های ناکارآمد شهری بدون حضور و مشارکت همه‌ی کنش‌گران این عرصه (مردم، مدیریت شهری و دولت به‌ویژه نهادهای متولی زیرساخت‌ها و بخش خصوصی) دست‌یافتنی نیست (احمد پور و همکاران، ۱۶۹: ۱۳۹۶).

محله‌ی نهضت‌آباد یکی از محله‌های قدیمی منطقه ۴ کلان‌شهر اهواز است که در این پژوهش به فرآیند عملکرد بافت ناکارآمد شهری در چهارچوب رویکرد جامعه‌شناختی و با نگاه سامان‌دهی و بازآفرینی شهری بر اساس شاخص‌های اجتماعی مورد بررسی قرار داده است و یافته‌های پژوهش از طریق تحلیل اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه حاصل شده‌اند. سؤال و بحث اصلی این پژوهش این بوده که آیا عوامل اجتماعی و فرهنگی در کوی نهضت‌آباد بر سامان‌دهی و بازآفرینی بافت ناکارآمد شهری اثرگذار می‌باشند؟ برای بررسی دقیق این سؤال، فرضی مطرح شده که به نظر می‌رسد عوامل اجتماعی و فرهنگی تأثیری در سامان‌دهی و بازآفرینی بافت ناکارآمد محله‌ی نهضت‌آباد داشته‌اند.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های صورت گرفته‌ی مرتبط با موضوع نشان می‌دهند در بررسی ابعاد اجتماعی و فرهنگی برای توانمندسازی بافت ناکارآمد شهری، زمینه‌های توانمندسازی ساکنان محله با برقراری تعامل در جهت مشارکت فعال مردم و آگاهی از وضعیت محله و رفع مشکلات آنها (اجتماعی و امنیتی و کالبدی و...) و برنامه‌ریزی برای خارج ساختن محله از فرسودگی و مسائل ناشی از آن بسیار حائز اهمیت است (موحد، ۳۵: ۱۳۸۷). به گمان نظریه‌پردازان رویکرد کارکردی ساختی، بدون رشد شخصیت اجتماعی مشارکت مؤثر آگاهانه و داوطلبانه تحقق پیدا نمی‌کند (فتحی، ۱۳۹۳: ۱۴۳).

سجادی (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای با عنوان "بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری با تأکید بر مشارکت مردمی (مورد: محله دولاب تهران)" به ارزیابی وضعیت بافت فرسوده این محله پرداخته است. با وجود مؤلفه‌های، هویت محله‌ای، مشارکت‌جویی بالا، وجود سرمایه اجتماعی و همبستگی بین ساکنان و وجود نهادهای محلی و مردمی و مخصوصاً مذهبی، پتانسیل خوبی برای تحقق بهسازی مشارکتی در این محله وجود دارد. دوبران (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای با عنوان "بررسی مداخله در ساماندهی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری با رویکرد ترکیبی (نمونه موردی: محله زینبیه زنجان)" استفاده از رویکرد ترکیبی با تلفیق

فرهنگ‌گرا(سنت‌گرا) و رویکرد کارکردگرا (اقتصاد محور) با هدف حفظ هویت عناصر فرهنگی و اجتماعی بافت فرسوده ارتقاء و ارزش زمین و بهره‌وری از آن مناسب‌ترین شیوه مداخله در بافت‌های ناکارآمد دانسته به طوری که با این روش هم منافع رویکرد کارکردگرا و هم مزایای رویکرد فرهنگ‌گرا تضمین می‌شود. اسمعیل‌پور(۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان "بازآفرینی بافت‌های فرسوده شهری با تأکید بر بسیج اجتماعی؛ مطالعه موردی محله کشتارگاه در شهر یزد" بر اساس نتایج تحقیق؛ ساکنان محله کشتارگاه مردمانی کم درآمد و فقیر هستند که عزم جدی برای همکاری و مشارکت در مراحل مختلف پروژه‌های فقرزدایی را دارند که راهبرد بسیج اجتماعی شیوه مناسبی برای ارتقا شرایط مردم و سکونت در این محله است. شاطریان(۱۳۹۱)، در مقاله‌ای تحت عنوان "سنجش میزان رضایتمندی ساکنان بافت قدیم شهر آران و بیدگل از شاخص‌های کیفیت زندگی" در قالب الگوی بهسازی و سامان‌دهی به نقش شاخص‌های اجتماعی اشاره کرده به طوری که میزان رضایتمندی ساکنان بافت قدیم شهر را در شاخص‌های اجتماعی بیشتر از سایر بخش‌ها بوده و شاخص اقتصادی در رتبه دوم و بعد از آن شاخص خدماتی قرار داشته است این در حالی است که شاخص کالبدی کمترین میزان رضایتمندی را دارا بوده، بنابراین می‌توان گفت که اهداف اجتماعی به نسبت اهداف دیگر، مؤثرتر واقع شده و مطلوب نظر ساکنان قرار گرفته است. همچنین نتایج آزمون فرضیات نشان می‌دهد که میان پایگاه اجتماعی- اقتصادی افراد و میزان رضایتمندی از کیفیت زندگی رابطه‌ی معناداری وجود داشته است. کیانی (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای با عنوان "ارزیابی عوامل تأثیرگذار در روند فرسودگی بافت‌های قدیم شهری در راستای نوسازی و بهسازی؛ مطالعه‌ی موردی شهر داراب" با هدف ارزیابی عوامل تأثیرگذار در توسعه فرسودگی بافت‌های قدیم شهری پرداخته است. نتیجه‌ی تحقیق وی نشان می‌دهد عوامل اقتصادی یک نفوذ کننده قوی و عوامل زیست محیطی یک نفوذپذیر قوی می‌باشد. میرنجف موسوی (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی نقش سرمایه اجتماعی در نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده؛ مطالعه‌ی موردی شهر سردشت" در قالب الگوی نوسازی و بهسازی بافت فرسوده، با دیدگاه اجتماعی به برقراری رابطه معنادار بین مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، تعاون و همیاری اشاره کرده و دلیل عدم نوسازی و بهسازی بافت فرسوده در شهر سردشت را عدم درک صحیح روابط خانوادگی و دوستان با مقوله نوسازی و بهسازی محلات دانسته است. محمد صالحی(۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان "بهسازی کالبدی-محیطی بافت مرکزی شهر با رویکرد توسعه پایدار مطالعه موردی؛ بافت مرکزی خرم‌آباد" رسیدن به شهری پایدار و توسعه شهری در صورتی

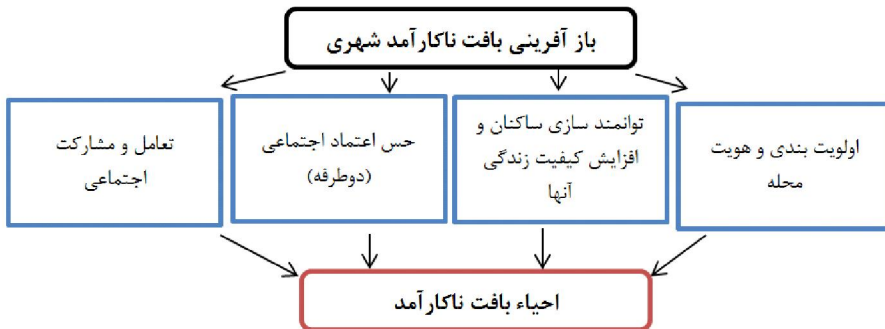
پایدار خواهد بود که کیفیت بالایی از زندگی را برای تمام ساکنانش ارائه دهد و بدین منظور در راستای ارتقای کیفیت زندگی بر بهسازی با راهبردهای ارائه شده به عنوان راهنمای تصمیمات، ابزار عمل برنامه‌ریزی و ایجاد کننده ارتباط میان عوامل تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری و اجرا تأکید شده است. مختاری ملک آبادی (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای با عنوان "تدوین استراتژی‌های رابردی بهسازی و نوسازی بافت فرسوده شهر جهرم با استفاده از مدل SOWT" به تجزیه و تحلیل بافت ناکارآمد وضع موجود شهر جهرم پرداخته است. نتایج حاصل نشان می‌دهد که علاقمندی ساکنین برای بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده و وجود گروه‌های کم درآمد اقتصادی در بافت به ترتیب از مهم‌ترین نقاط قوت و ضعف، بالا بودن میزان مشارکت در شهرهای کوچک و مقاوم نبودن ساختمان‌ها در برابر مخاطرات طبیعی از مهمترین نقاط فرصت و تهدید است. برتولینی^۱ (۲۰۱۰) در پژوهشی با رویکرد نوسازی و بازآفرینی شیوهی مداخله در بافت‌های مذکور را فن سالار، اقتداری و از بالا به پایین، با نگرش غیر مشارکتی و اجباری برنامه‌ریزان به مداخله و جابه‌جایی دانسته و بالطبع هزینه‌های اجتماعی مداخله با امکان متوسط یا کم مشارکت شهروندان و سرمایه‌گذار بوده است. بائه جانگ^۲ (۲۰۱۴) در پژوهشی در زمینه نوسازی شهری در کره جنوبی پیگیری همزمان منافع، بخش عمومی و خصوصی و دوره‌ی طولانی مدت پروژه و توجه به خواسته‌های اجتماعی و فرهنگی ساکنان بافت‌های ناکارآمد را از جمله عوامل حیاتی موفقیت یاد کرده است. آلكو^۳ (۲۰۱۰)، در تحقیق خود به برنامه نوسازی و بهسازی بافت‌های ناکارآمد شهری در جهت توسعه پایدار در نیجریه و مسائل و چالش‌های آن اشاره کرده است که شهرهای بزرگ با معضل سقوط میراث اجتماعی و فرهنگی و ریشه‌های خود به عنوان یک بحران هویت مواجه هستند. بنابراین تجدید حیات مراکز شهر، خواستار بازگرداندن نشاط به مراکز شهری به معنای طراحی مراکز جذب است. با این حال به منظور حصول اطمینان از توسعه پایدار شهری، مهم آن است که توجه به آموزش مناسب و روشنگری و مشارکت مردم در اولویت است.

---

¹-Bertolini

²-Baejang

³-Aluko

شکل ۱: نمودار مفهومی - نظری پژوهش

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶

۳. مفاهیم مبانی نظری پژوهش

بافت

مراد از بافت (بافت شهری) گستره‌ای هم پیوند است که با ریخت‌شناسی‌های متفاوت طی دوران حیات شهری در داخل محدوده شهر و یا حاشیه آن در تداوم و پیوند با شهر شکل گرفته باشد. این گستره می‌تواند از بناها، مجموعه‌ها، راه‌ها، فضاها، تأسیسات و تجهیزات شهری و یا ترکیبی از آنها تشکیل شده باشد (حبیبی و مقصودی، ۱۳۹۵: ۶۱).

مفهوم بافت ناکارآمد

بافت ناکارآمد یعنی محوطه‌ای که به علت ویرانی، برنامه‌ریزی ناقص و معیوب، تسهیلات ناکافی یا نامناسب، وجود کاربری‌های آسیب‌رسان، وجود ساختارهای غیر ایمن یا ترکیبی از این عوامل، برای ایمنی، سلامت یا رفاه جامعه زیان‌آور است.

ویژگی‌های بافت فرسوده

بافت‌های فرسوده دارای شرایط و ویژگی‌های مشترکی هستند که با توجه به نوع بافت، زمان تشکیل و... در مکان‌های مختلف، صورت‌های متفاوتی می‌یابند. لیکن شناسه‌هایی وجود دارد که به صورت کلی در جهت شناسایی بافت‌های فرسوده به کار می‌روند که در زیر به آنها اشاره می‌گردد.

الف) بعد کالبدی

از منظر ریخت‌شناسی اغلب این بافت‌ها، حالتی اندام‌واره داشته و اکثر اجزای آن به ویژه قطعات واقع در حوزه‌های مسکونی ریزدانه هستند. در اکثر بافت‌های فرسوده به

خصوص بافت‌های حاشیه‌ای، نظام ساخت و ساز با مصالح کم دوام صورت می‌گیرد. به‌طور دقیق سه ویژگی بافت‌های فرسوده عبارتند از: (۱) حداقل ۵۰٪ از معابر آن دارای عرض کمتر از ۶ متر است. (۲) حداقل ۵۰٪ از خانه‌ها مساحتی کمتر از ۲۰۰ متر دارند. (۳) حداقل ۵۰٪ خانه‌ها مقاومتی در برابر زلزله ندارند.

(ب) بعد اجتماعی

غالباً در بافت‌های فرسوده شمار ساکنان غیربومی و مهاجر از ساکنان اصیل بیشتر است. سکونت غیرمجاز، نسبت بالای استیجار، ترکیب غیرمتعارف، شیوع اعتیاد و انواع ناهنجاری‌های رفتاری و بزهکاری و ناامنی به ویژه برای کودکان و بانوان، از ویژگی‌های اجتماعی بافت‌های فرسوده می‌باشد. همچنین از دیگر عوامل اجتماعی فرهنگی در بافت‌های فرسوده می‌توان به معضلاتی همچون پایین بودن کیفیت زندگی، کاهش امنیت، مشکلات ترافیکی، فضاهای بی‌دفاع، ترس، بالا بودن جرم و بزه است که بدین ترتیب نیازمند استراتژی‌های بنیادین جهت تغییرات اساسی در ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی هستند. تغییراتی که اغلب در بلند مدت و با صرف هزینه‌های گزاف جهت رفع مشکلات فوق از سوی نهادهای عمومی با تأکید بر سه عامل شامل آموزش^۱، اجرا^۲ و مهندسی^۳ و در نظر گرفتن نیازهای خاص ساکنان به منظور تعیین اهداف و ارزیابی تغییرات صورت می‌گیرد (Wang, 2011:32).

(ج) بعد محیطی - زیست محیطی

بافت‌های فرسوده معمولاً از کیفیت محیطی و زیست محیطی نازل و فضایی غیر بهداشتی برخوردارند و گاهی آلودگی‌های ناشی از فقدان سیستم فاضلاب، آبهای سطحی و جمع‌آوری زباله در آنها دیده می‌شود.

(د) بعد اقتصادی

ارزش زمین و مسکن در بافت‌های فرسوده، عمدتاً در نسبت با سایر نقاط شهر پایین است و منابع درآمدی بیشتر ساکنان نامعلوم است. بسیاری از ساکنان این بافت‌ها در مشاغل غیر رسمی و گاه غیر مجاز فعالیت کرده و اکثر آنها در دهک‌های درآمدی پایین طبقه‌بندی می‌گردند. اجاره مسکن این بافت‌ها بسیار پایین است. همچنین بیکاری از مهم‌ترین مشکلات این بافت‌ها است (حسینی، ۱۳۸۷: ۶۴).

¹- Education

²- Enforcement

³- Engineering

همان گونه که در جدول شماره (۱) آمده است، نگاه‌ها و رویکردها به بافت‌های قدیمی در سطح جهانی و در طی دهه‌های متمادی (به لحاظ کالبدی از نگاه به تک ساختمان‌ها و یادگارهای میراثی به نگاه به کل بافت معطوف شده و همزمان با این تغییر نگاه از لحاظ کالبدی، رویکردهای برنامه‌ریزی و مدیریتی برای نوسازی و بهسازی آنها نیز تغییر یافته و از رویکردهای اقتدارگرا و اقدامی یک‌سویه و از بالا به پایین به سمت اقدامی چند سویه، با مشارکت محلی، پذیرش تنوع فرهنگی به عنوان یک ارزش و تسهیل‌کنندگی بیشتر در بافت گرایش پیدا کرده است.

جدول ۱. سیر تحولات دیدگاه‌ها و رویکردها نسبت به بافت‌های قدیمی و کهن شهری

از	به
یادگارها، ساختمان‌ها و سایت‌ها	چشم اندازه‌ها، نواحی شهری و میراث‌های فرهنگی-محیطی تاریخی
وحدت ملی و کسب درآمد از بازدید کنندگان	توجه به تنوع فرهنگی، فواید اقتصادی گسترده‌تر و فواید اجتماعی
دولتی و متمرکز و استبدادی	منطقه ای/محلی، دموکراتیک و مشارکتی
متخصصان، تک رشته‌ای‌ها(ساختمان، معماری) و ..	تسهیل کنندگان، حرفه‌های چند مهارتی و مهارت‌های مدیریتی
قدیمی، زیبایی شناسی، اهمیت ملی، تک فرهنگی و حیطه باریکی از ارزش‌ها	میراث صنعتی، ساختمان‌های پس از جنگ، تمایزات مکانی، ارزش‌های فرهنگ‌های مختلف و طیف گسترده‌ای از ارزش‌ها
متخصص محور و دولت محور	اجتماع محور و اجتماعات و نیز بخش بازار و خصوصی
حفاظت و احیای انفرادی و جداگانه، سایت پایه و تحقیق فنی گرایانه	احیاء و نوسازی و باز سازی یکپارچه، راهبردی تر و تحقیق فلسفه گرایانه

منبع: Dayson, 2004: ۱۱

۴. روش پژوهش

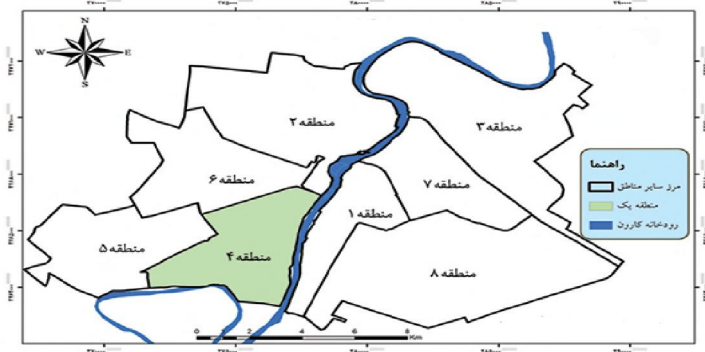
روش مطالعه در این پژوهش توصیفی- تحلیلی است و با نگرش سیستمی شاخص‌های تأثیرگذار در ایجاد بافت ناکارآمد شهری را در محله‌ی نهضت‌آباد (منطقه ۴ کلان‌شهر اهواز) مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌دهد. جمعیت محله‌ی نهضت‌آباد در سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، ۶۳۰۴ نفر بوده که با قرار دادن مجموع جمعیت منطقه در فرمول کوکران با سطح اطمینان ۹۵ درصد، به محاسبه‌ی حجم نمونه مبادرت

شده است. در مجموع ۳۶۰ پرسشنامه در بین ساکنان محله‌ی مورد مطالعه، به روش تصادفی ساده توزیع گردید.

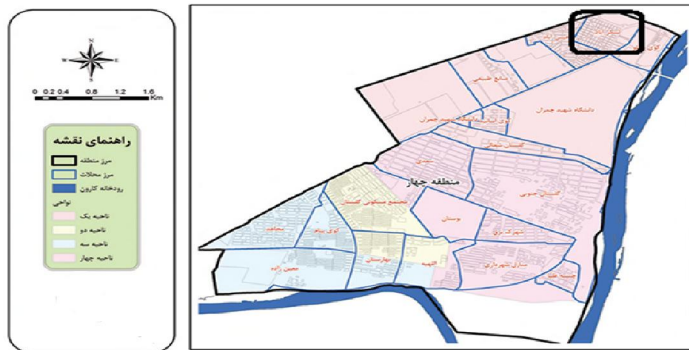
۵. محدوده مورد مطالعه

منطقه‌ی ۴ کلان‌شهر اهواز از غرب به مسیر پل ششم حد فاصل رودخانه کارون تا بلوار ساحلی، خیابان شهید بهشتی حد فاصل بلوار گلستان تا راه‌آهن از شمال بلوار گلستان مسیر پل ششم تا خیابان شهید بهشتی، راه‌آهن حد فاصل خیابان شهید بهشتی تا خیابان تخت سلیمان، خیابان تخت سلیمان حد فاصل راه‌آهن تا رودخانه شرق رودخانه کارون حد فاصل خیابان تخت سلیمان تا محدوده شهر جنوب محدوده شهر حد فاصل رودخانه کارون تا بلوار شهرک پیام محدود می‌شود (شکل ۱). مساحت محله‌ی نهضت‌آباد، ۵۲۰۰۰۰ مترمربع است. بر اساس سرشماری سال ۹۰ مرکز آمار ایران، جمعیت محله‌ی نهضت‌آباد ۶۳۰۴ نفر و تعداد خانوارهای این محله ۱۷۲۲ خانوار است (شکل ۲). محدوده نهضت‌آباد یکی از قدیمی‌ترین محله‌های کلان‌شهر اهواز بوده و روابط بین ساکنین آن متأثر از قدمت و همچنین روابط خویشاوندی و فامیلی می‌باشد (شهرداری اهواز، ۱۳۹۶).

شکل ۱. موقعیت منطقه‌ی ۴ کلان‌شهر اهواز

منبع: شهرداری کلان‌شهر اهواز، ۱۳۹۶

شکل ۲. موقعیت محلهی نهضت آباد در منطقه ۴ کلان شهر اهواز

منبع: شهرداری کلان شهر اهواز، ۱۳۹۶

۶. یافته‌ها و تجزیه و تحلیل تحقیق

در این پژوهش با استفاده از آمار توصیفی و آمار استنباطی به تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش پرداخته شد (آمار استنباطی) از آزمون T تک‌نمونه‌ای با ارزش آزمون ۳ برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده و در خاتمه به تجزیه و تحلیل یافته‌ها و آزمون فرضیه‌ها پرداخته شده است. در جدول شماره (۲)، هر یک از شاخص‌ها با استفاده از میانگین گویه‌های هر شاخص به متغیر تبدیل شده و سپس شاخص‌های آماری (مرکزی و پراکندگی) برای متغیرها حساب شده‌اند. شاخص‌های آماری برای متغیرها در جدول شماره (۳) آمده است.

جدول ۲. شاخص‌های آماری هر یک از گویه‌های پرسشنامه توزیع شده در بین ساکنان محلهی

نهضت آباد

شاخص	گویه	میانگین	انحراف استاندارد	بیشترین	کمترین	دامنه تغییرات
اولویت‌بندی و هویت محله	میزان توجه به مسائل محله	۳/۳۳	۰/۷۰۱	۰/۴	۰/۳	۰/۱
	میزان تأثیر و تأثر از فرهنگ موجود در محله	۳/۳۶	۱/۰۲	۰/۴	۰/۲	۰/۲
	میزان توجه به عناصر هویتی محله (مدرسه، مسجد، میدان و ...)	۳/۱۸	۰/۶۹	۰/۴	۰/۲	۰/۲

۰/۲	۰/۳	۰/۵	۰/۸۹	۳/۸۴	میزان توجه به تسهیلات بانکی	توانمندسازی ساکنان و افزایش کیفیت زندگی آنها
۰/۱	۰/۳	۰/۴	۰/۷۴	۳/۶۶	میزان رضایت ساکنان از اخذ تسهیلات	
۰/۲	۰/۲	۰/۴	۰/۹۵	۳/۴۹	تأثیر ورود بخش خصوصی و تأمین مالی	
۰/۱	۰/۳	۰/۴	۰/۶۶۵	۳/۴۱	میزان رضایت از روابط اجتماعی با همسایگان	
۰/۱	۰/۳	۰/۴	۰/۵۴	۳/۱۳	میزان رضایت از امنیت اجتماعی (افراد معتاد-شرور- بزهدکار و...)	
۰/۱	۰/۳	۰/۴	۰/۵۹۱	۳/۱۹	میزان رضایت از امکانات محله (آموزشی- فرهنگی- تفریحی- بهداشتی و...)	
۰/۳	۰/۲	۰/۵	۱/۰۷	۳/۸۳	همکاری و همکاری ساکنان محله در حل مشکلات	حس اعتماد و همبستگی اجتماعی
۰/۱	۰/۳	۰/۴	۰/۷۴	۳/۶۷	میزان اعتماد شما به دولت برای حل مشکلات	
۰/۱	۰/۳	۰/۴	۰/۶۱	۳/۲۶	نقش نهادهای خدماتی در حل مشکلات محله	تعامل و مشارکت اجتماعی
۰/۱	۰/۴	۰/۵	۰/۳۷	۴/۱۶	میزان مشارکت شما در حل مشکلات محله	

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۶

جدول ۳. شاخص‌های آماری (مرکزی پراکندگی) برای متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	بیشترین	کمترین	دامنه‌ی تغییرات
اولویت‌بندی و هویت محله	۳/۲۹	۰/۰۷۸۷	۳/۳۶	۳/۲۱	۰/۱۵
توانمندسازی ساکنان و افزایش کیفیت زندگی آنها	۳/۴۵۳	۰/۰۶۱۵	۳/۸۰	۳/۵۲	۰/۲۸
حس اعتماد و همبستگی اجتماعی	۳/۷۵	۰/۰۸	۳/۸۳	۳/۶۷	۰/۱۶
تعامل و مشارکت اجتماعی	۳/۷۱	۰/۴۵	۴/۱۶	۳/۲۶	۰/۹

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶

با توجه به اینکه توزیع همهی متغیرهای پژوهش نرمال نبوده است و روش آماری تحلیل داده‌ها و فرضیات پژوهش بر اساس آزمون T-test بوده است، بنابراین آزمون میانگین مورد انتظار یا ارزش آزمون انجام شده است و میانگین متغیر با ارزش آزمون (میانگین مورد انتظار) مقایسه و استنباط‌های لازم از آزمون استخراج گردید. طبق قضیه‌ی حد مرکزی در آمار استنباطی توزیع آماری میانگین متغیر وقتی حجم نمونه زیاد باشد (بیشتر از عدد ۳۰) به طور جانبی به توزیع نرمال میل می‌کند. بنابراین آزمون T-test که شرط استفاده از آن توزیع نرمال متغیر است در حالت حجم نمونه زیاد (بیشتر از عدد ۳۰) برای متغیر نرمال، توان آماری بیشتری نسبت به آزمون غیر پارامتری دارد. در نتیجه برای متغیرهای غیر نرمال هم در صورت برقرار بودن شرایط مذکور از آزمون پارامتری T-test استفاده می‌شود. چون حجم نمونه در این تحقیق ۳۶۰ است و خیلی بیشتر از عدد ۳۰ است، بنابراین برای متغیرهای نرمال و غیر نرمال از آزمون پارامتری T-test استفاده شده است. برای بررسی نقش بازآفرینی بافت ناکارآمد شهری در مؤلفه‌های شاخص‌های تحقیق از آزمون T-test استفاده گردید. میانگین مورد انتظار در این پژوهش مقدار ۳ در نظر گرفته شد که در آزمون فوق میانگین هر مؤلفه با ارزش آزمون مقایسه گردید. در صورتی که برای آزمون T-test هر مؤلفه اگر سطح معناداری آزمون از ۰/۰۵ کوچکتر باشد و آماره‌ی T و تفاوت میانگین با ارزش آزمون مثبت باشد، نتیجه می‌شود که با ۹۵ درصد اطمینان بازآفرینی بافت ناکارآمد بر مؤلفه‌های شاخص تحقیق تأثیر مثبت داشته و سبب بهبود آنها شده است. در غیر این صورت بازآفرینی بافت ناکارآمد سبب بهبود مؤلفه‌های شاخص تحقیق نشده است. در صورتی که سطح معناداری آزمون از عدد ۰/۰۵ بزرگتر باشد، نتیجه می‌شود که بازآفرینی بافت ناکارآمد هیچ تأثیری نه به صورت مثبت و نه به صورت منفی بر مؤلفه‌های شاخص تحقیق نداشته است. نتایج آزمون T-test برای مؤلفه‌های شاخص تحقیق در جدول شماره (۴) آمده است. مشاهده می‌شود که سطح معناداری آزمون برای تمام مؤلفه‌های شاخص تحقیق از عدد صفر کوچکتر است و تفاوت میانگین با ارزش آزمون برای همهی مؤلفه‌ها جز مؤلفه‌ی توانمندسازی ساکنان و افزایش کیفیت زندگی آنها (میزان رضایت از امنیت اجتماعی و میزان رضایت از امکانات محله) بقیه‌ی موارد از عدد صفر بزرگتر است یعنی با اطمینان ۹۵ درصد میانگین مؤلفه‌ها به مؤلفه‌ی توانمندسازی ساکنان و افزایش کیفیت زندگی آنها با بازآفرینی بافت ناکارآمد شهری افزایش پیدا می‌کند. برای مؤلفه‌ی توانمندسازی ساکنان و افزایش کیفیت زندگی آنها (میزان رضایت از امنیت اجتماعی و میزان رضایت از امکانات محله) نتایج آزمون T-test نشان می‌دهد که چون

تفاوت میانگین این مؤلفه با ارزش آزمون از صفر کوچکتر است؛ در نتیجه میانگین میزان رضایت از امنیت اجتماعی (وجود افراد معتاد و شرور و بزهکار و...) و همچنین میزان رضایت از امکانات محله (امکانات آموزشی-تفریحی، فرهنگی، بهداشتی و...) در محله‌ی نهضت‌آباد کاهش پیدا کرده است.

جدول شماره‌ی (۴): نتایج آزمون T-test برای مؤلفه‌های شاخص تحقیق

شاخص	گویه	درجه ی آزادی	آماره‌ی T	تفاوت میانگین با ارزش آزمون	سطح معناداری
اولویت بندی و هویت محله	میزان توجه به مسائل محله	۳۶۰	۲۱/۳۹۴	۰/۹۵۳۱	۰/۰۰۰
	میزان تأثیر و تأثر از فرهنگ موجود در محله	۳۶۰	۱۱/۶۶۱	۰/۶۶۵۴	۰/۰۰۰
	میزان توجه به عناصر هویتی محله (مدرسه، مسجد، میدان و...)	۳۶۰	۱۳/۹۰۷	۰/۶۷۱۳	۰/۰۰۰
توانمندسازی ساکنان و افزایش کیفیت زندگی آنها	میزان توجه به تسهیلات بانکی	۳۶۰	۲۱/۸۷۳	۰/۹۷۲۵	۰/۰۰۰
	میزان رضایت ساکنان از اخذ تسهیلات	۳۶۰	۱۱/۶۹۸	۰/۶۶۶۲	۰/۰۰۰
	تأثیر ورود بخش خصوصی و تامین مالی	۳۶۰	۱۰/۳۶۰	۰/۴۹۶۰	۰/۰۰۰
	میزان رضایت از روابط اجتماعی با همسایگان	۳۶۰	۱۵/۲۰	۰/۸۵۰۲	۰/۰۰۰
	میزان رضایت از امنیت اجتماعی (افراد معتاد-شرور-بزهکار و...)	۳۶۰	-۱۲/۷۴۰	-۰/۷۲۵۷	۰/۰۰۰
	میزان رضایت از امکانات محله (آموزشی-فرهنگی-تفریحی-بهداشتی و...)	۳۶۰	-۱۰/۹۶۰	-۰/۶۴۷۵	۰/۰۰۰
	همیاری و همکاری ساکنان محله در حل مشکلات	۳۶۰	۱۳/۸۲۱	۰/۶۶۱۳	۰/۰۰۰
حس اعتماد و همبستگی اجتماعی	میزان اعتماد شما به دولت برای حل مشکلات	۳۶۰	۱۰/۳۵۷	۰/۴۹۳۱	۰/۰۰۰
	نقش نهادهای خدماتی در حل مشکلات محله	۳۶۰	۱۶/۱۴۴	۰/۸۷۲۱	۰/۰۰۰
تعامل و مشارکت اجتماعی	میزان مشارکت شما در حل مشکلات محله	۳۶۰	۱۵/۷۹	۰/۸۳۲۸	۰/۰۰۰

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶

جدول شماره (۵) نشان می‌دهد که سطح معناداری آزمون T-test برای همه‌ی متغیرها از صفر کوچکتر است و تفاوت میانگین با ارزش آزمون برای همه‌ی مؤلفه‌ها از صفر بزرگتر است؛ یعنی با اطمینان ۹۵ درصد نقش بازآفرینی بافت ناکارآمد شهری در مؤلفه‌های

شاخص‌های تحقیق مثبت و معنادار بوده و همه‌ی متغیرها در سطح مطلوب و بالایی قرار دارند. در نتیجه فرضیه‌ی تحقیق ما با اطمینان ۹۵ درصد تأیید می‌گردد.

جدول ۵. نتایج آزمون T-test برای مؤلفه‌های شاخص تحقیق

متغیر	درجه‌ی آزادی	آماره‌ی T	تفاوت میانگین با ارزش آزمون	سطح معناداری
اولویت‌بندی و هویت محله	۳۶۰	۱۵/۶۵۴	۰/۷۶۳۲	۰/۰۰۰
توانمندسازی ساکنان و افزایش کیفیت زندگی آنها	۳۶۰	۱۷/۷۱۵	۰/۲۶۸۶	۰/۰۰۰
حس اعتماد و جلب نظر دو طرفه	۳۶۰	۱۲/۰۸۹	۰/۵۷۷۲	۰/۰۰۰
همیاری و مشارکت اجتماعی	۳۶۰	۱۵/۹۶۷	۰/۸۵۲۴	۰/۰۰۰

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶

جمع بندی یافته‌های پژوهش

در بخش یافته‌های تحقیق، شاخص‌های آماری برای مؤلفه‌های بازآفرینی بافت ناکارآمد شهری مانند؛ اولویت‌بندی و هویت محله- توانمندسازی ساکنان و افزایش کیفیت زندگی آنها- حس اعتماد و جلب نظر دو طرفه- همیاری و مشارکت اجتماعی محاسبه شدند. با استفاده از آمار استنباطی نقش مؤلفه‌ها نیز مورد بررسی قرار گرفت و با استفاده از آزمون T-test نتایج آن نشان داد که با ۹۵ درصد اطمینان تمام متغیرهای بازآفرینی در محله‌ی نهضت‌آباد منطقه‌ی ۴ کلان‌شهر اهواز در سطح مطلوب و بالایی قرار دارند. چون برای تمام متغیرها سطح معناداری آزمون از ۰/۰۵ کوچکتر و تفاوت میانگین با ارزش آزمون برای همه متغیرها بزرگتر از صفر است. یا به عبارتی دیگر نقش بازآفرینی بافت ناکارآمد شهری در مؤلفه‌های شاخص تحقیق مثبت بوده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با آگاهی از سابقه‌ی ۵۰ ساله‌ی دخالت دولت‌ها در بافت‌های ناکارآمد شهری، امروزه شیوه‌های نوین و متنوع دخالت در بافت‌های شهری مورد توجه دقیق قرار گرفته است. آنچه مسلم است در گذشته و در زمان حال، علت عدم موفقیت در طرح‌های شهری ایران به خصوص طرح‌های احیای بافت‌های فرسوده، کم‌توجهی به عامل مهم انسانی بوده است. در حالی که پیش‌فرض برنامه‌ریزی، مشارکت مردم است. در جهت تحقق اهداف برنامه‌ریزی

باید کوشید، تا پس از یکسان سازی شرایط زندگی برای ساکنان، آنها به داشته‌های قابل قبولی از زیرساخت‌ها و امکانات شهری دست یابند. ضمن این‌که همواره بایستی به آگاه‌سازی، ارتقای سواد، ایجاد اشتغال و فرهنگ سازی توجه شود تا جمعیت موجود، خود نیز در پی تغییر و بهبود محله خویش برآیند و با تأکید بر مشارکت خودجوش در سطح بالا به ایجاد و تداوم بهسازی اجتماعی و سپس کالبدی محله‌ی خویش کمک نمایند. بررسی ما در محله‌ی نهضت‌آباد نشان می‌دهد که مشکل بافت این محله فرسودگی حاد نسبت به مسائل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی باز می‌گردد. لذا با برنامه توانمندسازی و مشارکت همراه با آموزش‌های اجتماعی و فرهنگی زمینه توسعه محله را فراهم ساخت. به‌طور کلی نتیجه حاصل از این مطالعه نشان داد که در محدوده مورد مطالعه علی‌رغم فرسودگی نسبی واحدها، بافت اجتماعی محله از همگنی نسبی به دلیل حضور ساکنان اولیه در محل برخوردار است. زیرا بیش از ۵۰ درصد ساکنان بیش از ۶ سال سابقه سکونت در محله داشته و نحوه تصرف مسکن ۵۹ درصد آنها به صورت غیر رسمی می‌باشد. در بخش یافته‌های تحقیق، شاخص‌های آماری برای مؤلفه‌های بازآفرینی بافت ناکارآمد شهری مانند؛ اولویت‌بندی و هویت محله- توانمند سازی ساکنان و افزایش کیفیت زندگی آنها - حس اعتماد و جلب نظر دو طرفه- همیاری و مشارکت اجتماعی محاسبه شدند که با استفاده از آزمون T-test نتایج آن نشان داد که در بین یکسری از مؤلفه‌ها، مؤلفه‌ی توانمندسازی ساکنان و افزایش کیفیت زندگی آنها (میزان رضایت از امنیت اجتماعی و میزان رضایت از امکانات محله) در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. سپس رابطه و تأثیرات این متغیرها بررسی گردید که بیانگر یک نقطه مشترک، آن هم نادیده گرفتن مردم و نقش بسیار مهم مشارکت و تعامل آنها در ساماندهی و اصلاح بافت‌های فرسوده و در نظر نگرفتن تأثیراتی که سایر متغیرهای سرمایه اجتماعی (اعتماد و آگاهی اجتماعی) و متغیر بسیار مهم اقتصادی بر میزان مشارکت افراد در ساماندهی و نقش آفرینی آنها در بافت فرسوده دارد، پرداخته شد. بنابراین برای اجرای یک برنامه و برنامه‌ریزی صحیح در جهت بازآفرینی بافت‌های ناکارآمد در محله‌ی نهضت‌آباد می‌توان به راه کارهای زیر اشاره کرد:

تحریک و تقویت حس اعتماد دو طرفه بین ساکنان بافت‌های ناکارآمد و مجریان احیاء (دولت- بخش خصوصی و...) می‌باشد.

تخصیص بودجه و چگونگی نظارت بر پرداخت آن می‌باشد؛ زیرا در طی این تحقیق مشاهده گردید یکسری از ساکنان از وام بافت فرسوده استفاده کرده‌اند، ولی متأسفانه ضعف نظارت باعث استفاده در مصارف غیر بوده است.

اولویت‌بندی کالبدی و اجتماعی فرهنگی این بافت‌ها از لحاظ احیاء مشارکت جمعی ساکنان این بافت‌ها در امر احیاء (از نظر فیزیکی و فکری و...) زیرا در غیر این صورت تنوع قومی و فرهنگی و نوع روابط اجتماعی حاکم باعث شکست اهداف طرح می‌تواند باشد.

منابع و مآخذ:

- ۱- احمد پور، ا، کشاورز، م، علی اکبری، ا، هادوی، ف. ۱۳۹۶. بازآفرینی پایدار بافت‌های ناکارآمد شهری مورد مطالعه (منطقه ۱۰ شهری تهران). فصلنامه آمایش محیط. شماره ۳۷: ۱۹۴-۱۶۷.
- ۲- اسمعیل پور، ن، رحیمیان، م، ح، قربانی، س. ۱۳۹۱. بازآفرینی بافت‌های فرسوده شهری با تأکید بر بسیج اجتماعی؛ مطالعه موردی محله کشتارگاه در شهر یزد، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، شماره ۱۵: ۱۴۰-۱۲۳.
- ۳- حبیبی، س، م، مقصودی، م. ۱۳۹۵. مرمت شهری. چاپ هشتم. انتشارات دانشگاه تهران. ۲۱۸ صفحه.
- ۴- حسینی، س، ع. ۱۳۸۷. مبانی فنی و اجرایی حقوق شهری و منطقه‌ای در ایران. چاپ اول. انتشارات حق شناس. ۳۵۲.
- ۵- دوبران، ا، مشکینی، ا، کاظمیان، غ، علی آبادی، ز. ۱۳۹۰. بررسی مداخله در ساماندهی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری با رویکرد ترکیبی (نمونه موردی: محله زینبیه زنجان). فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی، شماره ۷: ۹۰-۷۱.
- ۶- سجادی، ژ، پور موسوی، س، م، اسکندرپور، م. ۱۳۹۰. بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری با تأکید بر مشارکت مردمی (مورد: محله دولاب تهران). فصلنامه آمایش محیط. شماره ۱۴: ۱۶۴-۱۴۳.
- ۷- شاطریان، م، اشنویی، ا، گنجی پور، م. ۱۳۹۱. سنجش میزان رضایتمندی ساکنان بافت قدیم شهر آران و بیدگل از شاخص‌های کیفیت زندگی، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، شماره ۱۳: ۱۴۴-۱۲۷.
- ۸- شهرداری کلان‌شهر اهواز. ۱۳۹۶. مطالعات بافت فرسوده محلات اهواز، چاپ اول، جلد دوم، شهرداری اهواز. ۱۹۶ صفحه.
- ۹- فتحی، س، میرساردو، ط، بهرامی ثابت، ح. ۱۳۹۳. بررسی تأثیر فرهنگ توسعه بر مشارکت اجتماعی شهروندان (مورد مطالعه: شهروندان مناطق یک، ده و بیست شهر تهران). فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی شهری، شماره ۱۳: ۱۶۶-۱۳۵.
- ۱۰- فلامکی، م، م. ۱۳۸۴. باز زنده سازی بناها و شهرهای تاریخی. چاپ اول. انتشارات دانشگاه تهران. ۲۹۰ صفحه.

- ۱۱- کیانی، ا، حیدری، ف. ۱۳۹۵. ارزیابی عوامل تأثیرگذار در روند فرسودگی بافت‌های قدیم شهری در راستای نوسازی و بهسازی (مطالعه موردی: شهر داراب). فصلنامه آمایش محیط. شماره ۳۴: ۲۷-۴۴.
- ۱۲- محمدصالحی، ز، شیخی، ح، رحیمیون، ع، ا. ۱۳۹۲. بهسازی کالبدی- محیطی بافت مرکزی شهر با رویکرد توسعه پایدار مطالعه موردی بافت مرکزی خرم آباد، فصلنامه مطالعات شهری، شماره ۷: ۷۳-۸۸.
- ۱۳- مختاری ملک آبادی، ر، ابراهیمی، م، کرمی، ا. ۱۳۹۴. تدوین استراتژی‌های راهبردی بهسازی و نوسازی بافت فرسوده شهر جهرم با استفاده از مدل SWOT. فصلنامه آمایش محیط. شماره ۲۹: ۱۷۷-۲۰۰.
- ۱۴- موحد، ع، مسعودی راد، م. ۱۳۸۷. بررسی ابعاد اجتماعی و فرهنگی برای توانمندسازی بافت فرسوده شهری مطالعه موردی: محله نهضت‌آباد اهواز، اولین همایش بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری. مشهد ۲۱-۲۰ آذر، ۱۶-۱.
- ۱۵- موسوی، م، ن، حیدری، ح، باقری کشکولی، ع. ۱۳۹۱. بررسی نقش سرمایه اجتماعی در نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده‌ی مطالعه‌ی موردی شهر سردشت، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری منطقه‌ای، شماره ۱۵: ۱۰۵-۱۲۲.
- ۱۶- نیازی، م، روحی، م. ۱۳۹۵. بررسی تطبیقی سبک زندگی ساکنان بافت قدیم و جدید در شهر کاشان، فصلنامه مطالعات جامعه شناختی شهری، شماره ۲۰: ۲۷-۴۸.
- 17- Aluko .J.T. Gbadegesin.,B.T. (2010). Pakistan Journal of Social Sciences, heProgramme of Urban Renewal for Sustainable Urban Development in Nigeria: Issues and Challenge,7(3):244-253.
- 18- Bae, J. H. and J. H. Kim. (2014). China's Strategic Environment and External Relations in the Transition Period. Korea Institute for National Unification.
- 19- Bertoini.L. (2010). Sustainable urban mobility, an evolutionary approach European spatial Research Policy. 1:109-126.
- 20- Dayson , R. G .(2004). Strategic Development and SWOT Analysis at Public Administration Review, 69(2): 284-296
- 21- Wang, k, J., Hon G,. (2011). competitive advantage analysis and Research, (3)631:152.